

HISTÒRIA

JOAQUIM NADAL I FARRERAS

Cuixà, entre l'èxit i el fracàs

El 1965, vuit monjos crítics i renovadors de la comunitat benedictina de Montserrat van ser enviats al monestir de Sant Miquel de Cuixà, al Conflent. Començava llavors la construcció d'un espai de refugi i llibertat que va tenir un paper molt important en els últims anys del franquisme, i que l'antropòleg Jordi Tomàs ha restituït aplegant més de 140 testimonis.

JORDI TOMÀS

Cuixà, exili i refugi

Un testimoni al peu del Canigó (1965-1985)

Pròleg de Marc Andreu Acebal
Barcelona:

L'Avenç, 416 p.,
25 €

El monestir de Sant Miquel de Cuixà té avui, el 2022, una vida estantissa amb només dos monjos que mantenen viu l'alè de l'esperit de la refundació: Marco Riva i Rémy Messer, que hi van entrar el 1971 i el 1974, respectivament. Reculem prop de seixanta anys: el 9 d'octubre de 1965 morí el pare Gregori M. Minobis, ànima i inspirador del moviment de renovació de Montserrat. Unes setmanes més tard, el 29 de novembre de 1965, vuit monjos montserratins arribaven al desmantellat monestir de Cuixà, situat a l'altre costat de la frontera francoespanyola, amb la missió d'instal·lar-s'hi i de fer-hi una fundació.

Acabava així una etapa convulsa a la vida del monestir amb tensions internes entre, d'una banda, la voluntat d'incorporar de ple Montserrat a l'esperit del Concili Vaticà II, renovar-ne la vida espiritual i assegurar una relació més directa amb les vivències del poble, i de l'altra, els monjos més conservadors que consideraven que les coses ja estaven bé. Refundar Cuixà no era un desig dels renovadors, era només un mal menor, per sortir de la paràlisi que els mantenia tenallats.

Vuit monjos —d'una comunitat d'un centenar molt llarg— havien deixat Montserrat, els uns per voluntat pròpia i els altres impel·lits per les dinàmiques engegades pels visitants enviats per Roma i sol·licitats per l'abat Aureli M. Escarré a l'abat general Gusi, un monjo de Montserrat instal·lat en les estructures de poder de l'orde benedictí. Beda (Ramon) Moragas, Plàcid (Jordi) Vila-Abadal, Albert (Jordi) Tomàs i Josep (Oleguer) Porcel formaven el nucli dur de l'expedició, els que havien hagut de marxar sense triar-ho; se'ls hi afegiren Francesc (Raimon) Civil, Hugó (Josep) Fillol, Damià (Climent) Molas i Lluís (Paulí) Pérez Calvo. D'altra banda, tres altres monjos renovadors emprengueren el camí de l'exterior: Ildefons (Ricard) Lobo fou enviat a Viboldone, Agustí (Ramon) Vila-Abadal a París i Pius (Ramon) Tragan a Palestina. Més tard, el 1968, Ildefons Lobo i Aureli Argemí deixen Vibol-

done i s'instal·len a Cuixà. A partir de 1967, però, la comunitat trontolla i comença un degoteig de sortides cap a la secularització. Entre 1969 i 1970 cinc dels fundadors n'han marxat i no en queda cap, com assenyala en Jordi Tomàs, dels que hi hagueren d'anar per un imperatiu vaticà. Com si la doctrina que aspirava a combinar les coses dels homes i les coses de Déu, la visió del pare Albert Tomàs de la relació entre Déu i l'home portés incorporada a curt, mig o llarg termini la llavor de la dissolució.

El llibre que ha escrit Jordi Tomàs no enganya. *Cuixà, exili i refugi. Un testimoni al peu del Canigó (1965-1985)*, s'emmarca en aquesta cronologia. De 1975 a 1985 i ja mort Franco la vida efervescent del Cuixà refugi, escola de democràcia, espai de llibertat i «punt de connexió i un pas franc, al bell mig de la Catalunya Nord, per a mons i col·lectius molt diversos durant la darrera dècada de la dictadura franquista i tot el període de la transició i els primers anys de democràcia» per recollir-ho amb les paraules del prologuista Marc Andreu, es va esllanguint.

Es tracta d'un llibre que és, com diu el pròleg «Una història d'històries», o com explica l'autor Jordi Tomàs en el proemi, «un llibre de testimonis» d'un temps i d'un indret molt concret. Fonts, arxius, bibliografia i 140 testimonis directes recollits directament o indirectament en contextos molt diversos i amb evocacions d'una gran intensitat ens presenten una panoràmica coral del que va representar Sant Miquel de Cuixà en els anys centrals del període estudiat, a partir de 1965 i fins a la dècada de 1980. S'acompanya d'una cronologia i un índex onomàstic de molta utilitat. La metodologia d'enquesta, el recull de testimonis, s'aplica amb gran eficàcia i diligència i amb resultats molt plausibles que poden desvetllar, desvetllaran amb seguretat, tota mena d'emocions als milers de protagonistes que directa o indirectament s'hi poden sentir reflectits. Més d'una vegada fins i tot en la distància he sentit jo mateix l'esgarriança de la pell de gallina.

Lacollida franca i oberta dels monjos, el treball per a la comunitat i amb la comunitat, les relacions amb el territori més immediat, les visites reiterades de l'abat Escarré, les connexions amb el president Tarradellas que abominava de Montserrat i es delia per Cuixà, el concert de Pau Casals l'any 1966, marcaren moments culminants al costat de presències més anònimes i de tasques diverses en els entorns de la clandestinitat i de la reconstrucció política del teixit d'una Catalunya malmesa pels efectes devastadors de la Guerra Civil i la dictadura franquista. En la millor tradició d'acollida del monaquisme, Cuixà va esdevenir el refugi de persones i moviments, l'espai de distanciament i de tranquil·litat per a elaborar programes i doctrina, sobretot de l'esquerra independentista però no només. El trànsit de persones i idees era freqüent i obert, bidireccional, Espanya endins i Espanya enfora. Marta Harnecker o Oriol Solé Sugranyes, per exemple, hi van

ser acollits benèvolament per interès intel·lectual, amistat o sintonia i sempre des d'una bona fe fora de tota sospita. El catecisme marxista de la intel·lectual cristiana xilena tenia poc a veure amb la lluita de Solé Sugranyes però són ben bé dues mostres de la capacitat de Cuixà d'actuar com a esponja i refugi.

Tot això sense deixar de ser un referent en el coneixement i l'estudi del patrimoni històric i artístic del romànic i alhora un centre d'estudis i de referència sobre les minories nacionals i les nacions sense estat.

El llibre no és un llibre d'història, no busca l'establiment i l'anàlisi d'uns fets. La memòria, que és fidel o és traïdora, ens aporta no una sinó 140 històries, en una visió polièdrica que per a cadascun dels testimonis recollits i els seus entorns personals i familiars esdevenen un pou de vivències, emocions, sentiments, que auguren en les successives presentacions del llibre la repetició d'aquesta efusió emocional.

I al costat del punt de vista dels catalans del sud que hi anàvem, la visió dels catalans del nord que hi convivien i que assistien astorats al desplegament de les tasques d'habilitació, de reconstrucció, d'explotació agrícola, la collita de la fruita, el ramat, la cria de gossos, al costat de les mínimes rutines monàstiques que articulaven sempre la comunitat fundacional.

Aquest llibre adquireix també per a mi, com per a molta altra gent, un alt valor testimonial. No només això sinó que cadascun dels que hi sortim amb algun testimoni concret disposem només de la visió parcial i esbiaixada del nostre pas per Cuixà; uns, com jo mateix, menys de deu dies, d'altres setmanes o mesos, uns quants alguns anys, de convivència amb un projecte atractiu i engrescador per la càrrega fundacional i de revisió dels paradigmes que incorporava. No és un mèrit menor haver arribat a aplegar testimonis tan diversos i puc assegurar que, disposat

L'abadia de Sant Miquel de Cuixà, al Conflent Fotografia: Bernd Sontheimer/Flickr

a llegir el llibre de cap a peus per a fer aquesta ressenya, no em vaig topar amb el meu text d'unes memòries d'infància i adolescència fins que no vaig arribar a la pàgina corresponent, jo que em pensava que a vegades escrivim per un públic desconegut sense retorn possible. Veure'm al llibre i veure-hi les peripècies singulars d'un grup de nois i noies de disset o divuit anys pel Nadal de 1966 em va parlar molt bé de la capacitat de perquisició de Jordi Tomàs a la recerca del glatiment de Cuixà.

Els meus records es barregen entre Montserrat i Cuixà. A Montserrat es congriava alguna cosa que ara coneixem millor; de fet, en alguna estada a l'hostatgeria, fent vida al costat mateix de la comunitat, les tensions eren físicament perceptibles i en algun moment d'exacerbació de les tensions internes s'havien vist alguns dels monjos dissidents donant cops de cap simbòlics a les parets dels passadissos en un intent de foragitar els fantasmes que dominaven aquella situació extrema. N'hi ha una constància escadussera, escrita, però significativa. L'any 1966, quan Narcís Comadira va publicar en el llibre *Cinc poetes de Girona* el seu primer recull, «La febre freda», hi incorpora un pròleg de Modest Prats a tall de provocació al jove poeta i una dedicatòria que Comadira fa al pare Gregori Minobis: «Per en Gregori, que em va predir aquesta febre». En definitiva, moltes coses es veien a venir.

El llibre posa l'accent en el càstig, l'expulsió i l'exili. Sé què vol dir en Jordi Tomàs amb aquesta tria en el llenguatge: ens vol transmetre un estat d'ànim, una manera de viure la sortida de Montserrat. Però sé també que, als ulls d'alguns montserratins i d'alguns montserratòlegs, les paraules no es correspondrien amb la realitat o com a mínim amb la realitat des de l'altre punt de vista. És evident que va ser una separació traumàtica i que les condicions del nou monestir a la Catalunya Nord en feien un entorn inicialment poc amable i carregat de dificultats. Però es pot parlar d'exili

si no van perdre mai la condició de monjos de Montserrat i al llarg dels anys el viatge Montserrat-Cuixà i viceversa era sempre un viatge amb bitllet d'anada i tornada? ¿I si les condicions de Cuixà no eren òptimes per a la malaltia i les convalescències, no esdevenia Montserrat el refugi sempre acollidor? Amb el temps, ¿no van ser monjos de Montserrat que no n'havien marxat els que van assumir la condició de prior de la nova comunitat quan va caldre i després que el pare Oleguer Porcel abandonés a petició pròpia i per imperatiu de l'edat aquestes responsabilitats?

Des d'una aproximació històrica se susciten algunes qüestions molt rellevants. És clar que potser en el plantejament més testimonial directe i d'extrema implicació són qüestions que desborden el marc mateix que Jordi Tomàs es va plantejar a l'hora de definir el projecte.

Primer, els protagonistes a Montserrat mateix i al voltant de la crisi de la cúpula abacial. En realitat, el pare abat Aureli M. Escarré, aleshores ja clarament decantat cap a posicions antifranquistes —com ho palesaren les declaracions al diari *Le Monde* el 14 de novembre de 1963—, és el promotor de l'auditoria externa, la visita a Montserrat per calibrar l'abast de la crisi interna que enterbolia la vida del monestir. En canvi, l'abat coadjutor Gregori M. Brasó va ser l'interlocutor, sobretot amb el pare Minobis, per tal d'obrir les portes a una fundació montserratina en un barri obrer de Barcelona. Un cop es va concretar la sortida de Montserrat i la refundació a Cuixà havien canviat les tornes, i sembla com si l'adversari de tot el projecte fos l'abat Brasó, mentre que el pare abat Aureli apareix com l'amic i protector de la refundació —ben acompanyat al seu exili italià a Viboldone per dos monjos, Aureli Argemí i Ricard Lobo, que s'inspiraven de l'esperit dissident de Cuixà i que hi feren passeres i una estada després de mort de l'abat Aureli i abans de secularitzar-se com d'altres havien fet.

Els testimonis que aporta Jordi Tomàs evidencien aquesta contradicció:

l'abat Aureli hauria demanat la intervenció de Roma amb voluntat d'impedir el desmembrament de Montserrat i l'amputació de la comunitat monàstica dels seus membres més renovadors i valuosos i per frenar l'opció compartida entre els renovadors i l'abat coadjutor de fer una fundació obrera a Barcelona. Tant és que la proposta de l'abat Aureli fos una maniobra per impedir alguna cosa que finalment acabaria passant de mala manera. Si les interpretacions fossin certes, a l'abat Aureli li hauria sortit el tret per la culata. Ens queden ganes de conèixer més les interioritats i les profunditats de la història montserratina dels anys seixanta, setanta i vuitanta i el seu pes en la construcció de l'Església catalana del postconcili i en el context de la jove democràcia. Ens queden ganes de saber coses dels monjos que es quedaren, molts més com sabem dels que en marxaren; què feien, què pensaven, com ho vivien, com seguia la pulsio quotidiana del monestir de Montserrat, la casa mare, malgrat tot i a tots els efectes.

Per altra banda hi ha en el rerefons de la crisi montserratina la gran sacsejada de l'església catòlica arran de la convocatòria del Concili Vaticà II. També aquí apareixen algunes contradiccions i alguna paradoxa. És veritat que Joan XXIII, el papa bo de l'encíclica *Pacem in Terris*, és el papa que obre totes les portes i finestres de l'Església i aixeca polseguera i afavoreix un procés de renovació i canvi amb la convocatòria del Concili. La seva mort prematura porta a la cadira de Pere el cardenal Montini, que des de la seva seu d'arquebisbe de Milà s'havia significat pastoralment amb sintonia amb el món obrer i políticament amb declaracions i intervencions contra Franco i a favor de la democratització d'Espanya. El nou papa Pau VI és qui assumeix el comès de fer culminar el Concili i així, si l'un en va ser l'impulsor, ara el nou papa en serà el garant per a la culminació. Una culminació involutiva? Una gran frenada després d'una arrencada fogosa? Els monjos dissidents es troben atra-

cats en la dialèctica entre el papa de la *Pacem in Terris* i el papa de la *Humanae Vitae*? I això fa que el seu punt d'incomoditat, no només a Montserrat sinó al si mateix de l'Església, se'n senti molt?

Per concloure. Alguns dels protagonistes no s'estan de dir que Cuixà va ser un gran fracàs de Montserrat. I pot ser que, segons com es miri, sigui una mica veritat. Però el fet és que avui Cuixà llanguix de manera testimonial amb dos monjos i poques expectatives de noves vocacions i és molt lluny de ser el que va ser durant unes dècades. El monestir desballestat i esquinçat, desmuntat, pels avatars de la història, és un monument singular que presenta encara ara i d'una manera estabilitzada els valors patrimonials que s'expressaren amb plenitud a l'Edat Mitjana. Però ha perdut l'esperit de la refundació. Alguns dels fundadors van morir ja fa uns anys a Cuixà mateix o a Montserrat; d'altres en la seva dispersió pel món incorporats a la vida laica viuen en el record els detalls d'una aventura apassionant que ha aplegat amb amor filial i professionalitat d'antropòleg Jordi Tomàs, fill de Jordi Tomàs, el pare Albert Tomàs, un dels refundadors i un dels ideòlegs més densos de la revolució montserratina de la dècada dels seixanta.

Mentre, cada matí, sonen a Montserrat les Laudes en una comunitat de prop de setanta monjos encara i desplega durant tota la jornada la seva activitat espiritual i laboral i irradia l'esplendor de la litúrgia i el pensament d'una comunitat que busca encara el seu lloc en els nous temps però continua il·luminant des dels conglomerats montserratins la catalana terra. ■

Intervenció de Jordi Vila-Abadal en la presentació del llibre

Estimades i estimats: no teniu idea de com, després de tantes vicissituds passades, ens commou la vostra apreciada presència avui aquí: doncs, abans de tot, moltes, pro moltes gràcies, a tots els presents!

També cal agrair especialment a Josep M. Muñoz, editor, haver tingut la valentia, com diu l'autor, de publicar el llibre. I molt especialment cal agrair a ell, en Jordi Tomàs, l'autor. Agrair-li l'immens esforç que li ha costat, i elogiar-li les moltes habilitats de què s'ha servit per aconseguir-ho i d'entre elles la simpatia personal amb què ha obtingut tants bons resultats. També cal agrair a la seva esposa i el seu fill la paciència amb què han encaixat els danys col·laterals.

Del llibre, val la pena llegir el pròleg de Marc Andreu perquè situa bé els fets, però acaba una mica en punta. Diu que el meu malaguanyat germà Ramon considera que Cuixà va ser el símbol del més gran fracàs de Montserrat, mentre que jo considero que Cuixà fou un gran èxit.

Però el meu germà parla de Montserrat i és innegable que el Montserrat d'avui comparat amb el de la nostra època està en declivi. Però hi està perquè també hi està tota l'Església.

I per què hi està l'Església? Perquè l'Església i els seus dogmes, no es basen en arguments racionals ni en evidències. Es basen en arguments d'autoritat: en l'autoritat de la Bíblia, la del Papa, dels concilis, etc. I amb aquest sistema ha perdurat dos mil anys. Però al final dels anys seixanta Occident va sofrir el vendaval contestatari de la revolució juvenil, el qual ho va posar tot en qüestió. Sobretot l'autoritat i els arguments d'autoritat. I aquests arguments van perdre prestigi i, amb ells, tot el que s'hi sustentava, com l'Església.

Sí, la revolució dels joves va fracassar políticament i econòmicament, però en altres aspectes va canviar la societat.

Però, tornem a Cuixà. De Cuixà, els que hi érem i els que hi veníeu, tots junts, vam aconseguir fer-ne un espai de llibertat». I un espai de llibertat, en el tardofranquisme va causar un impacte social important. Els que hi érem i els que hi veníeu, allí podíem pensar, reflexionar i prendre consciència lliurement. Lliurement, però sentint-nos acompanyats. El llibre diu *Cuixà, exili i refugi*, doncs crec que sobretot va ser refugi del pensament. Vam aconseguir crear-hi el que en diria un clima d'empatia col·lectiva. Clima ideal per atrevir-nos a pensar pel nostre compte, prendre consciència de realitats ignorades o vedades; clima ideal per ser capaços d'evolucionar mentalment i prendre enfocaments vitals nous, si calia. La majoria dels que hi fórem o hi passaren vam evolucionar en la nostra mentalitat cap a enfocaments vitals de més llibertat i més responsabilitat.

La revolta del 68, fent l'amor i no la guerra, va fer superar molts tabús socials. Cuixà, a la seva mesura, amb molta estimació i sense forçar ningú, va ajudar molts en l'evolució de la seva mentalitat. I per mi això fou un gran èxit.

Barcelona, 12-5-22